

Katsaus

Joitakin täydennyksiä juhannuskokkojen historiaan

Kaisa Kyläkoski

Suomen ikonisimpiin perinteisiin kuuluu juhannuskokko, joka Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkossa jakaman juhlakalenterin mukaan ”on alun perin itäsuomalainen tapa, joka yleistyi muualla Suomessa 1800-luvulla” (SKS 2021). Toteamuksen maantiedettä ja ajoitustietoja pyritään tässä katsauksessa rikastamaan ja tarkentamaan käymällä läpi tehtyjä tutkimuksia sekä historiallisia lähteitä. Näkökulma on historiantutkimuksellinen.

Menneisyyden tapakulttuurista kertovat monet erilaiset lähteet. Hajanaisia tietoja voi löytyä tuomiokirjoista, varsinkin jos tapaan liittyy jotain paheksuttavaa tai vaarallista. Lyhyitä tai pidempiä mainintoja voi olla kirjeissä, päiväkirjoissa tai muistelmissa. Huomioita on toisinaan tehty matkakertomuksiin ja maantieteellisiin tai kansatieteellisiin kuvauksiin. Monia näistä tekstityypeistä on julkaistu lehdistössä, jossa myös raportoitiin ja kommentoitiin tuoreita tapahtumia.

Lähteistön monipuolisuutta on tässä katsauksessa lähestytty hyödyntäen digitoituja aineistoja, joihin voi tehdä sanahakuja. Edelleenkin koossa ei siis ole kaikkea tallentunutta ja säilynyttä tietoa varhaisista juhannuskokoista, mutta sekä aiemmin tutkimuksessa käytettyjen että hakutuloksien tekstien lähdekriittinen luku paljastaa uutta tietoa juhannuskokkon historiasta.

Viime vuosina juhannuskokoista kansanperinteenä Suomessa on kirjoittanut ruotsinkieliseen kulttuuriin rajautuen Anne Bergman (1992, 171–173; Bergman ja Ekrem 2020, 214–216). Bergman on nostanut esiin vuonna 1555 julkaistun Olaus Magnuksen kuvauksen pohjolan kaupungeissa ja maaseudulla juhannuksena poltetuista tulista, joiden ympärillä tansittiin. Alkuperäinen tiedon julkaisu ei tehnyt pohjoisista kansoista eurooppalaiselle lukijakunnalle erityisiä, vaan liitti ne kulttuuripiiriin, joka ulottui Brittein saarilta Venäjälle ja Ukrainaan. Esimerkiksi Jacob Grimm (1835, 348–357) on koonnut kirjallisista lähteistä keskiajalta alkavan mittavan katsauksen, joka osoittaa pääsiäis- ja juhannustulien historiallista ikää ja todennäköisesti vielä pidempää perinnettä, joka jää tavoittamattomiin.

Olaus Magnusta useammin suomalaiset kansanperinteen tutkijat ovat juhannuskokkon yhteydessä maininneet Petrus Magni Gylleniuksen päiväkirjamerkinän juhannuksenviestosta Turun Kupittaalla 1649 (Gyllenius 1822, 138). Värmlannissa vuonna 1622 syntynyt

Gyllenius oli aloittanut säännöllisemmän päiväkirjan pidon jo vuonna 1636. Hän kirjoitti ainoastaan matkoillaan, joista opintojen aloittaminen syksyllä 1648 Turussa oli yksi. Kupittaan juhannus oli siis ensimmäinen kauempana kotoa. Hänen kirjoittamissaan lauseissa ei ole suoraa väitettä siitä, että kyseessä oli uusi kokemus, mutta tämä vaikuttaa todennäköiseltä, sillä seuraavana vuonna Gyllenius ei kirjoittanut juhannuksen vietosta mitään eikä aiemmissakaan kirjauksissaan ole juhlaperinteen kuvauksia.

Gyllenius selostaa menneensä juhannusaattona muiden ylioppilaiden kanssa Kupittaan lähteelle, jota kutsuttiin myös pyhän Johanneksen lähteeksi. Hänen tietonsa tai tulkintansa oli, että rinnakkaisnimi liittyi siihen, että nuorisolla oli tapana mennä lähteelle leikkimään ja viettämään aikaa juhannusyönä. Hän oli kuullut toisilta, että aiempina vuosina koko kaupungin väki oli tullut paikalle uhraamaan lähteeseen ja tehnyt tulia, joiden ympärillä oli leikitty. Sittemmin oli maistraatti asettanut vahdin, joka poisti paikalta "thet vedskepliga folcket" eli taikauskosen väen. Kirjaimellisesti luettuna juhannustulet oli yhdessä lähteeseen uhraamisen kanssa kielletty ja jäljellä oli leikki keskiyön auringossa. Tekstiä on kuitenkin tulkittu myös niin, että leikki tapahtui juhannuksena 1649 tulien ympärillä (esim. Nikander 1916, 268).

Pakanallisiksi koetut piirteet eivät olleet suosittuja 1600-luvun puhdasoppisessa ajattelussa. Esimerkiksi Nürnbergissä pidettiin juhannustulia kaupungeissa ja kylissä vanhana pakanallisena tapana, jonka kaupungin hallinto ennen juhannusta vuonna 1653 kielsi (Grimm 1835, 351). Loimaalla puolestaan kirkkoherra nosti noituussyytteen helavalkeiden poltosta vuonna 1684 (Laakso 1986, 236). Paikalliset kiellot olivat yksi tapa, jolla tapakulttuuri muuttui, sillä mahdollisesti myöhemmin elvytettyinä tai uudelleen omaksuttuna käytännöt ovat olleet jossain määrin erilaisia.

Vaikka Gyllenius ei ehkä tuntenut Turun ulkopuolisia juhannustulia, pari vuosikymmentä myöhemmin Olaus Rudbeck (1679, 420) mainitsi tavan edelleen olemassa olevana viitattesaan Olaus Magnuksen tiedonantoon ja yhdistäessään juhannustulien ympärillä tanssimisen Diodoros Sisilialaisen kuvaamaan myyttiseen jumalanpalvontaan. Kumpikaan Olaus ei tehnyt maantieteellisesti kattavaa etnografista tutkimusta, mutta väitteet viittaavat siihen, että Ruotsissa sekä 1500- että 1600-luvuilla useammassa paikassa oli tapana tulien poltto juhannuksena.

Sata vuotta Gylleniuksen päiväkirjamerkinnän jälkeen Helsingissä vuonna 1733 syntynyt Henrik Forsius kirjoitti kotikaupungistaan paikalliskuvauksen opinnäytteeksi Turun akatemiaan. Selostaessaan kaupunkialueen ympärillä olevia mäkiä Forsius (1755, 12–13) mainitsi keskustasta lounaaseen sijainneen Johanneksenvuoren, jonka yli nykyään kulkee Korkeavuorenkatu. Siellä oli Forsiuksen mukaan ollut kaupungin nuorisolla aiemmin tapana polttaa tervattuja tynnyreitä ja rikkinäisiä veneitä. Hän ei suoraan sano, että ajankohta oli juhannus, mutta viittaus Johanneksen kunnioittamiseen ei voi tarkoittaa muutakaan. Epäselvemmäksi jää se, milloin Helsingin maistraatti oli kieltänyt käytännön vedoten mahdolliseen palovaraan tulenainesten lentäessä tuulen mukana. Todennäköisesti tämä oli tapahtunut Forsiuksen omassa nuoruudessa eli 1740-luvun lopulla tai 1750-luvun alussa. Tämä tarkoittaisi, että tapa on muodostunut tai otettu uudelleen käyttöön, kun kaupunkilaiset palasivat isonvihan paosta ja rakensivat Helsingin uudelleen.

Alaviitteessään Forsius pyrki kontekstoimaan tulien polttoa viittaamalla Lontoon nuorison toimintaan ja Unigenitus-bullan vastustajien seremonioihin Pariisissa, joista hän oli

äskettäin lukenut sanomalehdistä. Vertailukohdan esitys ulkomailta tarkoittaa sitä, että joko Forsius ei tuntenut vastaavaa tapaa toisaalta Suomesta tai hän ei halunnut sellaista mainita. Jälkimmäiseen sopii se, että Forsius tulkitsi tulet varhaisten kristittyjen käännytystaatiikaksi ja näki ”yksityisille ja valtiolle vaarallisesta tavasta” luopumisen osoituksena uudemmista ja paremmista ajoista.

Vaikka Forsius ei kotimaisia verrokkeja maininnut, hänen esittelemänsä tapa ei ollut tuntematon Turun ylioppilaiden piirissä. Vuotta myöhemmin vastaavassa opinnäytteessä hauho-lainen Christopher Herkepaeus (1756, 72) totesi kotiseudullaan olevan tapana polttaa tuliamäillä ja korkeilla paikoilla helluntain, juhannuksen ja maarian öinä. Nuoriso leikki tulen ympärillä ja tärkeänä pidettiin, että tuli oli niin suuri, että se näkyisi koko pitäjässä. Forsiuksen tapaan Herkepaeus ei antanut tulille mitään erityistä nimeä.

Enimmäkseen Pohjanmaalla asunut ja Turussa opiskellut Christfrid Ganander mainitsi pari juhannusenviettotapaa sanakirjatyönsä taustoitusteoksessa *Mythologia Fennica* (1789), mutta juhannus ei saanut omaa hakusanaa eikä juhannusvalkeita mainita. Yksi kirjan hakusanoista on ”Helaa” eli helluntai, jonka yhteydessä Ganander mainitsee tulien ympärillä tanssimisen. Hän myös kertoi näiden hupitulien olevan suomeksi ”Hela walkia” ja sijoitti ne erityisesti Hattulaan eli Hauhon naapuripitäjään. Gananderin tietoja ja ilmaisia muistuttaa *Åbo nya tidningarissa* keväällä ja kesällä 1789 julkaistu artikkeli *Kårt afhandling om Finnarnes lekar*. Siinä ”Hela-walkia” ei ole helluntaina poltetun juhlatulen nimi vaan yleisempi käsite. Näin voitiin sanoa, että helavalkeita poltettiin useissa paikoissa helatorstaista juhannukseen, mutta useimmilla seuduilla vain helluntain aikaan. (*ÅNT* 9.7.1789.) Tämä ei välttämättä kuvannut todellista kielenkäyttöä vaan kirjoittaja on voinut yhdistää ainoan tuntemansa erityisemmän sanan laajempaan ilmiöön. Tosin myös sata vuotta myöhemmin todettiin, että ”Hämäläiset polttawat helatuorstai-, helluntai- ja juhannusöinä ja kutsuwat helawalkeiksi” (*Uusi Suometar* 20.6.1870).

Keski-Suomessa syntynyt Henrik Gabriel Porthan oli varmasti lukenut Forsiuksen, Herkepaueksen ja Gananderin tekstit, mutta hän ei nähnyt tarpeelliseksi nostaa kevätkesäisiä juhlatulia esille artikkeliinsa *Anmärkningur Rörande Finska Folkets läge och tilstånd vid den tiden när det först lades under Svenska Kronans vissa och varaktiga välde* (1795), jossa käsiteltiin muutaman sivun verran suomalaisten tapakulttuuria. Tulia tai niiden ympärillä leikkimistä ei myöskään maininnut puheessaan Pohjanmaalla syntynyt Jacob Tengström, vaikka otsikkonaan oli nimenomaan ajanviettopoihin rajoittunut *Tal Om de fordna Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif* (1802). Joko tulet olivat läntisessä Suomessa eläneille miehille täysin tuntemattomia tai he yhdistivät ne ruotsalaiseen kulttuuriin eivätkä suomalaisuuteen.

Itäisestä Suomesta tai tarkemmin sanottuna Viipurin kuvernementin osana olleesta Kymenkartanon provinssista, johon kuuluivat Hamina, Savonlinna ja Lappeenranta, kirjoitettiin saksalaiselle yleisölle vuonna 1764 kuvaus, jossa mainitaan edelleen sallittuna pakanallisena jäänteenä ”Kockos- oder Johannisfeuer” (Anon 1770, 487). Toisin kuin lännessä, itäiset juhlatulet tunnettiin aina kokkoina. Näin oli myös ruotsinkielisissä teksteissä. Vuosisadan lopulla tuolloisen itärajan länsipuolella Jacobina Charlotta Munsterhjelm (1970, 29) mainitsi päiväkirjassaan elimäkeläisen kartanon juhannusenviittoon kuuluneen tulen nimellä ”kåå”. Juvalla kirkkoherran poikana kasvaneelle Carl Axel Gottlundille (2015, 129, 352, 519, 667) ”kokko” oli olennainen osa omaa ja ympäristön juhannusenviittoa, josta hän kirjoitti päiväkirjamerkinnot 1810-luvulla ruotsiksi.

Itäinen kokkoperinne pääsi akateemisen tutkimuksen piiriin Turun akatemian professorin Johan Fredrik Walleniuksen ohjauksessa kirjoitetussa ja julkaistussa sarjaväitöskirjassa *Dissertatio academica historiam descriptionemque paroeciae Mändyharju sistens* (1812–1814). Edellisellä vuosisadalla muotona ja aiheena yleisempi paikalliskuvaus ei selity Walleniuksen henkilöhistorialla tai tutkimusprofiililla (Talvio 2007). Aihe ja aineisto olivat todennäköisesti peräisin ensimmäisen osan respondentilta, sillä David Berner oli syntynyt vuonna 1786 Mäntyharjun kirkkoherran pojaksi. Kolmannen eli viimeisen osan tekijällä Anders Gustaf Törnuddilla ei ollut ilmeisiä yhteyksiä itään. Hän kuitenkin osasi välittää latinaksi tiedon, että Mäntyharjulla Johannes Kastajan päivän aattona sytytettiin kokoksi kutsuttu 7–8 kyynärää korkea kasa kuivaa mäntypuuta. Menemättä nukkumaan yö vietettiin tulen ympärillä leikkien, laulaen, metelöiden vuohen sarvesta tehdyllä torvella sekä tanssien. Jälleen olennaisena pidetään juhlatulen erityistä ja suomenkielistä nimeä.

Törnuddin tekstissä viitattiin Saksassa yli 40 vuotta aiemmin julkaistun tekstin kokkomainintaan. Ehkä Turkuun kertyi sittemmin lisää tietoa, sillä kohdatessaan ensimmäisellä keruumatkallaan kesällä 1828 juhannuskokon Kiteen Potoskanvaaralla Elias Lönnrot osasi yhdistää tavan Karjalaan ja Savoan (Lönnrot 1828). Hän oli tietoinen siitä, että juhannustavat vaihtelivat paikasta toiseen ja oli matkakertomuksessaan pahoillaan siitä, että saattoi olla tarkkailijana vain yhdessä paikassa. Paikallisilta Lönnrot ei saanut selitystä kokon polton syystä, mutta hän havaitsi, että poltettavaksi ei valittu lähintä polttopuuta vaan käytöstä poistettuja työkaluja tuotiin kauempaa. Pohdintansa yhteydessä hän mainitsee, että kotipitäjänsä Karjalohjan helavalkeat oli viranomaisten toimesta kielletty niin kauan sitten, että vain vanhat ihmiset muistivat tavan. Tulen poltosta oli siis luovuttu 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.

Kotimaan matkailu ei ollut yleistä, joten juhannustavat toisaalla olivat monille vieraita. Kolme *Helsingfors Morgonbladissa* vuonna 1832 julkaistua kirjoitusta viittaavat suomenkielestä lainatun sanan kanssa siihen, että kokot kuuluivat kaukaiseen ja suomalaiseen maaseutuun. Elias Lönnrot oli edellisen kesän matkallaan ollut juhannuksena Lieksassa, josta hän mainitsee ”kokkovaalkian” (HM 26.3.1832). Hän oli kuvannut kyseisiä kokkoja monisanaisemmin matkakirjeessään J. L. Runebergille (Lönnrot 1831). Runeberg tunsu itse juhlatavan Saarijärveltä, josta kirjoittamassaan muistelmassa juhannuksina poltettiin ”de så kallade Kocko-eldarne”(HM 13.7.1832). Kolmannessa sanomalehtitekstissä nimetön kirjoittaja kertoi fiktionisoidussa tarinassa juhannuksesta Kyröskoskella käyttäen sekä ilmaisua ”Johanne eldar” että sanaa ”kokko” (HM 31.8.1832). Myös nimettömäksi jääneen ja kaksi vuotta myöhemmin Saimaan rannalla kesää viettäneen kirjeessä sanastolla luotiin ruotsinkielisille kaupunkilaisille välimatkaa juhannustulien käytäntöön: ”en af de midsommareldar, kokko kallade” (HM 26.9.1834).

J. L. Runeberg sijoitti runoonsa *Hanna* (1836) juhannuskokon käsitteen käyttämättä siitä mitään nimeä. Säkeitä analysoidessaan Fredrik Cygnaeus (1837, 62–63) piti merkillisenä, etteivät uusmaalaiset yleensä ottaen juhli juhannusta. Tätä kommentoitiin julkisesti todeten, että osassa Uuttamaata juhannustulet (”midsommarseldar”) olivat kiellettyjä ja toisin paikoin käytössä (HM 1.2.1838). Yli vuosikymmen myöhemmin nimimerkki H. P. S. Uudeltamaalta vastasi Juvalta esitettyyn kysymykseen ”mistä kokonpolton tapa on alkunsa saanut?” epäilemällä, että kyseessä oli ”paavin aikainen tapa”. Osana vastaustaan hän totesi, että kokonpoltoa kutsuttiin Uudellamaalla ”tulisiksi”. (*Suometar* 9.3.1855.) Erityinen nimi indikoi, että kokonpolto oli osissa suomenkielistä Uuttamaata elävä perinne 1800-luvun alussa.

Nämä pistemäiset tiedot 1700- ja 1800-luvulta vastaavat Antero Wareliuksen (1847) tutkimusmatkansa jälkeen kirjoittamaa kuvausta, jossa Turun seudulla, Uudellamaalla ja itäisessä Suomessa poltettiin juhannuksena ”Kokko-valkiat”, Satakunta ja Häme olivat helavalkeiden aluetta ja pohjoisella Pohjanmaalla ei tunnettu kumpaakaan käytäntöä. Alueelliset rajat eivät olleet suomalainen erikoisuus. Grimm (1835, 348) toteaa, että 1800-luvulla eteläisen Saksan juhannustulet eivät voineet levitä pohjoiseen, sillä siellä tapana oli polttaa pääsiäistulia. Ruotsin perinnekartoituksessa J. Ejdestam (1976) on puolestaan todennut 1800-luvun puolivälissä valtaosassa maata olleen tapana nuotioiden poltto vapunaaton. Mutta lähellä länsirajaa oli laajalti käytäntönä pääsiäistulet ja pienemmillä alueilla tulia poltettiin helators-taina, Turen ja Tykön päivinä (28. tai 29. huhtikuuta) sekä Peregrinuksen päivänä (16. touko-kuuta). Juhannusvalkeita Ruotsissa poltettiin vain Skoonessa.

Juhannuskokkoihin ei liity erityisen rikasta runoperinnettä (Mansikka 1940). Tämä osittain selittää 1800-luvulla sanalliseen kansanperinteeseen keskittyneenä alkaneen tutkimuksen vähäisen kiinnostuksen juhlapäivien tulin. Ne on voitu ohittaa myös siksi, että tulenpolton tiedettiin olevan osa isompaa kulttuurista ilmiötä. Matias Castrén (1853) totesi suomalaisen mytologian luennoillaan lähes ohi menen, että Suomessa tulet tunnetaan muun muassa nimillä ”hela-valkiat, kokko-valkiat”.

Ahkerimmin juhannuskokkoa piti esillä Zacharias Topelius, joka sijoitti kokon jo kirjoitukseensa *Conturteckningar* (HT 23.3.1842). Toimittamansa *Helsingfors Tidningarin* paikallisuutisissa mainittiin Helsingin pitkältä sillalta juhannusaaton 1844 näkyneet ”18 kokkor” (HT 29.6.1844) ja seuraavana vuonna Töölönlahden ympärillä palaneet lukuisat kokot (HT 2.7.1845), joista on myöhemmin vuosina lisää mainintoja (HT 26.6.1847; HT 1.7.1848; HT 27.6.1855; HT 26.6.1860; myös esim. SWL 25.6.1883). Kertomuksessaan *Midsommarterna* Topelius huomautti, että juhannuksena joka mäen ”flammande eld, en sådan ’kokko’” oli harvinainen maamme pohjoisosissa, mutta yleinen etelässä (HT 20.6.1846). Vihkoina ilmestyneessä kirjassaan *Finland framställdt i teckningar* (1845–1852) Topelius mainitsi helatorstain ja helluntain ajan ”Helka-valkeet” Satakunnan osassa ja juhannusaaton juhlatulet ainoastaan Helsingissä.

Lastenlehden *Eos* vuonna 1855 kirjoittamassaan tarinassa *När det är midsommar* Topelius sijoitti juhannusiltana jokaiselle mäelle ”en eld som kallas kokko” eli hän irroitti tavan maantieteestä ja teki siitä kansallisen. Myöskään yliopistoluennossaan vuonna 1862 Topelius ei maininnut Suomen sisäisiä eroja ja hän käytti lisäksi ilmaisua ”finska kokkor” (Topelius 2017, 2020, Femtonde Föreläsningen. 23/4 62). Topeliuksen lukukirjassa *Boken om Wårt Land* (1875) ja sen suomennoksessa *Maamme-kirja* (1876) juhannuskokkoa ei esitetä koko maan tavaksi, mutta maantieteellinen raja jää epäselväksi eikä vaihtoehtoisia hela- ja pääsiäisvalkeita mainita ollenkaan (Topelius 2017; Topelius 2018). Koska *Maamme-kirja* luettiin kouluissa vuosikymmeniä, se vaikutti merkittävästi siihen, miten suomalaisuus ymmärrettiin ja näin myös siihen, että suomalaisena perinteenä tultiin näkemään juuri juhannuskokko.

Juhannuskokon leviäminen koko Suomeen oli kuitenkin vasta alkanut *Maamme-kirjan* ilmestyessä. Aavasaksalla oli pari vuosikymmentä aiemmin ilmetelty herrojen kantamaa tyhjää tervatynnyriä, joka ”Ei muuta kuin tukitaan risuja täyteen ja sitte pistetään walkea; ja niin palaa net ylös, jota etelä-Suomessa nimitetään helawalkeaksi ja pohjalainen sanoo praasuutamiseksi” eli sanaa kokko ei tunnettu juhannusvalkean merkityksessä (SJS 4.8.1859). Yhtä

pohjoisessa Kuusamossa ei tunnettu kokkoja eikä muutakaan juhannuksenviettoa edes pari vuosikymmentä myöhemmin (*Nya Pressen* 19.7.1883).

Tampereella kokkovalkea oli uutuu juhannuksena 1868 (*SWL* 27.6.1868) ja vuosikymmen myöhemmin Vanajalla juhannuskokkoja pidettiin uutena huvina, jonka säätyläiset olivat tuoneet Uudeltamaalta (*Hämäläinen* 26.6.1880). Tamperelaisille kannatti siis edelleen kuvata kokemusta Tammisaaresta:

Wäkeä lisääntyi puistoon yhä enemmän ja pian leimusi Juhannuskokkojen kirkas liekki tuolla täällä. Korkeimman kallion nypsylällä lähellä rantaa loisti suurin ja kirkkain tuli, ikään kuin ylpeillen mah-tawasta asemastaan. Luonpa nyt silmäyksen ympristöstäni vähän loitommalle ja näen kaukaisista saaristakin himmeitä tulia tähtinä loistawan. Vähän myöhemmin ilmutui niitä muutamia meren lahdelmallekin ja jostakin rannalla olewasta weneestä rupesi kuulumaan pienien kanuunain jyräyksiä toista toisen perään. (*Tampereen Sanomat* 17.7.1880)

Hankalimmin on tulkittavissa tilanne tai kehitys Varsinais-Suomessa. Kuusiston linnan rau-nioilla 1840-luvun alussa käyneen matkakertomuksessa mainittiin juhannustulet seudulla tavanomaisiksi (*ÅT* 26.2.1842). Samalta vuosikymmeneltä on Paraisilta tieto, että juhannus-valkeat eivät olleet tavallisia, mutta käytössä paikoitellen (*Morgonbladet* 5.3.1849). Jälkim-mäisessä tekstissä sanan midsommareld rinnalle on suluissa kirjoitettu ”kokko”. Seuraavalla vuosikymmenellä turkulaisessa sanomalehdessä käytiin palvelusväen lomapäivistä kes-kustelua, jossa juhannuksen juhlatuliin ”i hjertat af landet” eli sisämaassa viitataan itäisellä sanalla ”kokkowalkeet” eli ikään kuin kyse ei olisi läntisestä perinteestä tai käytännöstä (*ÅU* 5.2.1850; *ÅU* 1.3.1850; *ÅU* 12.3.1850). Kuusi vuotta myöhemmin ”kokko” nähtiin palvelus-väelle juhannuksena terveellisempänä huvituksena kuin tanssi sisätiloissa (*ÅT* 23.6.1856). Esitetty huoli viittaa siihen, että juhannusvalkeiden ei uskottu olevan kaupunkilaisten suosiossa. Kuitenkin kolme vuotta myöhemmin kaupungin ympäristön juhannusvalkeat ovat ”vanha tapa” (*ÅU* 28.6.1859).

Kaksi vuosikymmentä myöhemmin kokoilla houkuteltiin viettämään kaupunkijuhannusta Vartiomäelle (*ÅU* 22.6.1879).

Sieltä oli näkyala ihana kuin aina. Pohjan lyhyen kesäyön hämärässä loistiwat etäällä ja lähellä man-nermaalla ja saaristossa kokkowalkeat ja katselija sai mielessään kuwaella, kuinka hupaista niiden ympärillä oli. (*Sanomia Turusta* 25.6.1881)

Kun vuosisadan lopulla juhannuskokoista oltiin sanomalehtidiskursilla luomassa uutta kan-sallista normia kirjoitettiin Turun lähistöltä Halikosta:

Tuota pohjolan ilojuhlaa, juhannusta, täällä wietettiin niinkuin tawallisesti. Kokkowalkeitakin näkyi loistawan siellä täällä korkeimmilla kummuilla. Nämät kokkowalkeat oliwat ennen hywin tawallisia täällä, mutta koska hengelliset herrat owat niin paljon soimanneet niiden syntistä vaikutusta, on tämä tapa jo wähenemään päin, mutta ei woi kuitenkaan niin äkkiä kadota, koska kansa käsittää niiden waan olewan wiattomia huwituksia, joita ei mikään kristillinen laki kiellä käyttämästä, nautti-masta. (*Turun lehti* 4.7.1885)

Johtopäätöksiä

Yksityiskohtaisempi juhannuskokoon tarkastelu vahvistaa ja tarkentaa aiemmin esitetyn kult-tuurirajan, jonka alleviivaus ei sopinut 1800-luvun lopun kansakunnan rakentamiseen. Oli

yksinkertaisempaa valita yksi juhlatuli kansalliseksi eikä tuoda esiin moninaisuutta. Mahdollisesti valinnan taustalla oli juhannuskokkoperinteen itäisyys, joka loi mielikuvan aidomasta suomalaisuudesta, jota oli mielekkäämpää nostaa esiin. Tai ehkä kysymys ei ollut varsinaisesta ja tietoisesta valinnasta vaan saattoi yksinkertaisesti juontua kokkoperinnealueella liikkuneisiin ja kulttuurivaikuttajiksi nousseisiin miehiin Elias Lönnrot ja J. L. Runeberg.

Alueilta, joilla juhannuskokkoja poltettiin jo 1800-luvun alussa, tapa levisi toisaalle hitaasti ja tuskin saavutti läntistä rahvasta vuosisadan loppuun mennessä. Olennaista tavan leviämiseksi oli julkisuus ja erityisesti Zacharias Topeliuksen tekstit loivat painetta kokeiluun kaupungeissa ja kesänviettopaikoissa. Kokon rakentaminen ei vaatinut erityisiä taitoja eikä poltettavan aineksen puutteesta ei ole koskaan puhetta. Osittain kysehän onkin eräänlaisesta kerskakuluttamisesta, jossa osoitetaan, että poltettavaa on. Merkittävän esteen juhlatulien poltolle näyttää muodostaneen yksittäisten pappien mielipiteet ja ainakin 1700-luvun Helsingissä huoli paloturvallisuudesta. Mitään yleistä kieltoa tai ohjetta ei ole tiettävästi koskaan annettu, joten todennäköisesti tapa eli jossain jatkuvasti.

Tutkimusaineistot

Viitteiden mukaiset tekstit lehdistä

Helsingfors Morgonblad (HM) 1832, 1834, 1838

Helsingfors Tidningar (HT) 1842, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1855, 1860

Hämäläinen 1880

Morgonbladet 1849

Nya Pressen 1883

Sanomia Turusta 1881

Suomalainen Wirallinen Lehti (SWL) 1868, 1883

Suomen Julkisia Sanomia (SJS) 1859

Suometar 1855

Tampereen Sanomat 1880

Turun lehti 1885

Uusi Suometar 1870

Åbo Nya Tidningar (ÅNT) 1789

Åbo Tidningar (ÅT) 1842, 1856

Åbo Underrättelser (ÅU) 1850, 1859, 1879

Anon. 1770. "Kurze Beschreibung der kymenegerodischen Provinz im wiburgischen Gouvernement des russischen Reichs. Ausgesetzt 1764". *Magazin für die neue Historie und Geographie* 4: 477–496.

Castrén, M. A. 1853. *M. A. Castréns föreläsningar i finsk mytologi*. Nordiska resor och forskningar 3. Helsinki: Öhmanska Bokhandeln.

Cygnæus, Fredrik. 1837. *Jääkynttilät, ströskrift i fria häften. Första häftet*. Helsinki: G. O. Wasenius.

Forsius, Henricus. 1755. *Speciminis de Helsingforsia, celebri Nylandiae emporio, Pars Prior*. Turku.

- Ganander, Christfrid. 1789. *Mythologia fennica*. Turku.
- Gottlund, Carl Axel. 2015. *Carl Axel Gottlund. Dagbok 1808–1817*. Bearbetning Lars Lundin. Järvsö: Lars Lundin.
- Gyllenius, Petrus Magni. 1822. *Diarium Gyllenianum eller Petrus Magni Gyllenii dagbok 1622–1667*. Toimittanut Reinhold Hausen. Helsinki: Finska statsarkivet.
- Herkepaeus, Christopher. 1756. *Historisk och oeconomisk beskrifning öfwer Hauho sokn uti Tavastland*. Turku.
- Lönnrot, Elias. 1828. Vandraren eller Minnen af en resa till fots genom Tavastland, Savolax och karelen [år 1828]. Lönnrotiana 75. *SKS:n aineistonkeräjien matkassa 1828–1917 -verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Luettu 13.11.2024. https://editiot.finlit.fi/exist/apps/matkakertomukset/orig/lonnrot_lna75_vandraren.xml.
- Lönnrot, Elias. 1831. Lönnrotin päiväämätön kirje J. L. Runebergille. *Elias Lönnrotin kirjeenvaihto -verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017. Luettu 29.10.2024. <http://lonnrot.finlit.fi/omeka/items/show/2865>.
- Munsterhjelm, Jacobina Charlotta. 1970. *Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagböcker 1799–1801*. Toimittanut Bo Lönnqvist. *Folkliksstudier 7. Skrifter utgivna af Svenska Litteratursällskapet i Finland 440*. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Porthan, Henrik Gabriel. 1795. "Anmärkningar Rörande Finska Folkets läge och tilstånd vid den tiden när det först lades under Svenska Kronans vissa och varaktiga välde". *Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Academiens Handlingar 4*: 1–35.
- Rudbeck, Olof. 1679. *Atland Eller Manheim*. Uppsala.
- Tengström, Jacob. 1802. "Tal Om de fordna Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif". *Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Academiens Handlingar 7*: 265–287.
- Topelius, Zacharias. 1845-1852. *Finland framstäldt i teckningar*. Helsinki: A. W. Gröndahl & A. C. Öhman.
- Topelius, Zacharias. 1855. "När det är midsommar". *Eos 2*(13): 97–99.
- Topelius, Zacharias. 2017, 2020. *Föreläsningar i geografi och historia*. Zacharias Topelius Skrifter XV. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 843. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-6282-1508152246>.
- Topelius, Zacharias. 2017. *Naturens Bok och Boken om Vårt Land*. Toimittaneet Magnus
- Nylund, Håkan Andersson, Pia Forssell ja Henrik Knif. Zacharias Topelius Skrifter XVII. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 816. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-6597-1508156359>.
- Topelius, Zacharias. 2018. *Maamme kirja. Digitaalinen editio*. Toimittaneet Reeta Holopainen, Sakari Katajamäki ja Ossi Kokko. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Svenska Litteratursällskapet i Finland. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-6612-1523551508>.
- Wallenius, Johan Fredrik ja David Berner. 1812. *Dissertatio academica historiam descriptionemque paroeciae Mändyharju sistens; cujus partem priorem*. Turku.
- Wallenius, Johan Fredrik ja Fredricus Korsström. 1814. *Dissertatio academica historiam descriptionemque paroeciae Mändyharju sistens; cujus partem alteram*. Turku.
- Wallenius, Johan Fredrik ja Andreas Gustavus Törnudd. 1814. *Dissertatio academica historiam descriptionemque paroeciae Mändyharju sistens; cujus partem tertiam et ultimam*. Turku.
- Warelius, Antero. 1847. "Bidrag till Finlands kändedom i ethographiskt hänseende". *Suomi: Tidskrift i fosterländska ämnen 7*: 47–130.

Kirjallisuus

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Juhlakalenteri-verkkojulkaisu. 2021. "Kokko". Luettu 24.10.2024. <https://juhlakalenteri.finlit.fi/juhannus/kokko>.
- Bergman, Anne. 1992. "'Feittisdasbraso, pjäxdans och knäckor". Fastlagstraditioner i Jakobstadstrakten". Teoksessa *Fest och fritid. Fyra studier i finlandsvenska festtraditioner och ungdomsseder*, toimittaneet Anne Bergman & Carola Ekrem, 115–184. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 577. Meddelanden från folkkultursarkivet 13. Helsinki: Folkkultursarkivet.
- Bergman, Anne ja Carola Ekrem. 2020. *Stora finlandsvenska festboken*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 833. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Edestam, J. 1976. "Karta XXII Festeldar". Teoksessa *Atlas över svensk folkkultur II. Säger, tro och högtidssed*, toimittaneet Åke Cambell ja Åsa Nyman, 1:46–47, 2:102–104. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien.
- Grimm, Jacob. 1835. *Deutsche Mythologie*. Göttingen.
- Laakso, Veikko. 1986. *Suur-Loimaan historia I. Esihistorialliselta ajalta vuoteen 1721*. Alastaro, Loimaan kaupunki, Loimaan kunta ja Mellilä.
- Mansikka, V. J. 1940. "Kokkotulista". *Virittäjä* 44: 193–205.
- Nikander, Gabriel. 1916. "Fruktbarhetsriter hos svenskarna i Finland". *Folkloristiska och etnografiska studier I*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 128, 195–315. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Talvio, Tuukka. 2007. "Wallenius, Johan Fredrik". *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–. Luettu 29.10.2024. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003677>.

FT Kaisa Kyläkoski on vieraileva tutkija Helsingin yliopiston Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen osastolla.